

simachem u Kurupedia pravdě nejpodobněji, na jaře 281 př. n. l. (str. 165—167).

Ve IV. kapitole (str. 168—190) jsou zpracovány ústřední problémy diadošské doby, obsažené v názvech jednotlivých oddílů: makedonské vojenské shromáždění (str. 168 až 172), snahy diadochů o dosažení legitimacy (str. 172—176), město a panovník (str. 176—186) — s výkladem o řecké politice Antigonu Monofthalma, Ptolemaia I. a Seleuka — a bohodivství (das Gottmenschentum) doby diadochů (str. 186—190) se speciálním zaměřením na zbožštění Démétria Poliorkéta.

V. kapitola (str. 191—238) obsahuje základní prosopografické údaje o významných historických osobnostech diadošské epochy, z nichž nejvíce místa se dostává Ptolemaiu I. (str. 222—232), Seleuku I. (str. 234—238) a Démétriu Poliorkétovi (str. 203 až 206). U všech hesel uvádí Seibert bohatou literaturu, což samozřejmě platí i o všech předchozích kapitolách a jejich jednotlivých oddílech.

To, co našel v další literatuře, shrnul Seibert v VI. kapitole (str. 239—252) jako bibliografické přehledy do oddílů o vojenství, o námořnictvu, o státu, jeho správě a společnosti, o hospodářství a financích, o zakládání nových helénistických měst a o některých městech a krajinách v rané helénistické době. Dva rejstříky, se jmény novodobých badatelů (str. 253—265) a rejstřík historický (str. 265—272), jsou pak užitečným přídatkem k dílu významnému pro každého, kdo se napříště bude zabývat dějinami diadochů.

Kniha je tedy především cennou metodologickou příručkou s velkým počtem bibliografických údajů, tematicky roztřídných. Seibert si ovšem uvědomuje (srov. str. XVI a 245), že v současné době nelze přes sebevětší píli dosáhnout v tomto směru úplnosti, nicméně nás poněkud mrzí, že se v jeho práci neobjevuje československá produkce, např. P. Oliva, *Sparta und her Social Problems*, Prague 1971 a sborník referátů z mezinárodní konference *Soziale Probleme im Hellenismus und im Römischen Reich*, Praha 1973.

Josef Češka

Karl Christ, *Römische Geschichte und Wissenschaftsgeschichte*. Erster Band: *Römische Republik und augusteischer Principat*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1982. Stran VIII + 275.

První ze tří svazků Christových drobnějších spisů obsahuje studie již dříve převážně časopisecky publikované — Hannibal und Scipio (str. 1—15), Probleme um Hannibal (str. 16—41), Zur Beurteilung Hannibals (str. 42—74), Caesar und Ariovist (str. 92—133), Zur Beurteilung der Politik des Augustus (str. 168—182), Zur augusteischen Germanienpolitik (str. 183—239), Zur römischen Okkupation der Zentralalpen und des nördlichen Alpenvorlandes (str. 240—252) — i práce poprvé uveřejněné: Sklavenführer (str. 75—91), Der Untergang der Römischen Republik in moderner Sicht (str. 134—167), Die Dialektik des augusteischen Principats (str. 253—263). K celé knížce je pak připojen společný rejstřík (str. 265—275).

Tematicky se prvá část knihy (str. 1—74) týká Hannibala, jeho hodnocení i problémů souvisících s jeho dějinným významem. Christ se zevrubně zamýšlí nad Hannibalovou charakteristikou, jak ji podávají Polybios (str. 43—46), Cicero (str. 47n.), Cornelius Nepos (str. 48n.), Diodóros (str. 49), Pompeius Trogus (str. 49n.), Livius (str. 50—53), Valerius Maximus (str. 53n.), Plinius Starší (str. 54), Florus (str. 56n.), Plutarchos (str. 57n.), Appianos (str. 58—60), Cassius Dio (str. 60—62) i jiní antičtí autoři, upozorňuje na všechny nápadnější i jemnější rozdíly, které lze v jejich hodnocení postřehnout, a umožňuje tak učinit si konkrétnější představu o tom, jak se helénistický obdiv k osobní genialitě křížil s patrioticky římskou nenávistnou propagandou. Dále pochopitelně registruje různé názory na Hannibala v novověké literatuře (str. 64—74) a speciálně se zaměřuje na některé klíčové otázky: na okolnosti, které vedly k zahájení druhé punské války (str. 23—30), na vojenskostrategickou stránku Hannibalova tažení (str. 30—34), na Hannibalovy politické cíle (str. 34—37) a na důsledky hannibalské války pro římskou republiku (str. 38—41).

Stati jsou vybrány z děl sborníkového charakteru, zejména ze 371. svazku řady *Wege der Forschung* (Darmstadt 1974), který K. Christ redigoval. V dřívějším svém zařazení působila forma jeho úvah zcela adekvátně jako úvodní a závěrečná kapitola,

kdežto při jejich samostatném publikování postrádáme především hlubší rozbor společenskoeconomických poměrů. A nadto se Christ při svém výkladu nejednou opakuje.

Z konce římské republiky jsou vybrány dvě studie, první — dosti povrchně syntetická — o vůdcích otrockých povstání (str. 75—91), druhá — přes svou syntetičnost přece jen více analytická — o Caesaru a Ariovistovi (str. 92—133). K této dříve již uveřejněné stati je přiřazena nová studie o zániku římské republiky v moderním nazírání (str. 134—167), v níž se rozvádějí hlavní myšlenky novodobého bádání o příčinách, které vedly k anarchii. Začíná se od mravního úpadku (str. 136—141), a přes ústavně historické úvahy (str. 141—150), po druhé světové válce často modernisticky zabarvené (str. 144—148) nebo příliš zjednodušeně zdůrazňující silné individuality (str. 148—150), se Christ dostává k sociálně hospodářským aspektům (str. 150—166), přičemž značnou pozornost věnuje sovětské vědě. Charakterizuje — ne vždy přesně — názory S. L. Utčenka a Je. M. Štajermanové (str. 158—161), konfrontuje zjednodušeně interpretovanou marxistickou koncepci třídního boje s pozitivisticky chápaným pojmem politické revoluce (str. 162—166) a posléze dospívá k závěru, že se v Německu — rozuměj: v Německé spojkové republice — přeusmují perspektivy historického řešení konce římské republiky od „zániku“ a „revoluce“ ke „krizi“ (str. 166).

K Augustovu principátu přistupuje K. Christ s poukazem na rozpornost mezi Augustovým oficiálním programem (str. 169—171) a opoziční senátorskou kritikou (str. 171—173). Poté si všímá, jak vznik principátu spojovala se vznikem svého náboženství starověká křesťanská teologie a historiografie (str. 173n.), a přechází k přehledu toho, jak se principát hodnotil před druhou světovou válkou (str. 174—177) a jak po ní (str. 177—180). Jde tu mimo jiné také o distancování se od idealizujícího fašistického stanoviska, prohlášujícího Augustovu vládu za vzor pro Mussoliniho Itálii (str. 175n.). Jestliže však Christ v této souvislosti připomíná, že „augustovská horečka“ dosáhla v Itálii vrcholu 23. září 1937 při oslavách 2000 let od Augustova narození, neměl se z chronologického hlediska ztotožnit s chybně vypočítaným jubileem, neboť dvoutisící výročí připadlo při neexistenci roku 0 ve skutečnosti až na rok 1938.

Jestě dvě stati jsou v knize znovu přetištěny. První z roku 1977 pojednává o augustovské politice v Germánii (str. 183—239) a Christ se v ní jaksi předem zřiká snahy dospět k syntéze všech kontroverzních tezí (srov. str. 183). Omezuje se totiž na výčet některých různých se novodobých názorů (str. 185—201) a sám se pak pokouší nalézt přesvědčivou odpověď na otázku, jak vlastně vypadaly původní cíle Augustovy politiky v Germánii, jichž se při potížích s jejich realizací a po dlících nezdarech musil nakonec vzdát. Za zvláště významné zde Christ pokládá osobní Tiberiovy zkušenosti, které také roku 16 n. l. vedly k odvolání Germanicova ofenzivního plánu (str. 236). Ve druhé, o dvacet let starší a podstatně kratší studii o římské okupaci centrálních Alp a severního alpského předhůří (str. 240—252) se Christ zabývá pronikáním Římanů na území mezi Alpami a horním Dunajem. Názory, opřené dříve namnoze jen o písemné prameny a ustálené hypotézy, zde koriguje archeologickými výsledky a numismatickým materiálem, nalezeným v Bavorsku (srov. obrázek na str. 246).

K. Christ se několikrát hlásí k Hegelově dialektice (viz str. 30, 69, 148n., 263) a nově napsanou závěrečnou úvahu nazval Dialektika augustovského principátu (str. 253 až 263). V ní poukazuje na rozpornost v počínání Octaviana Augusta při jeho mocenském vzestupu, kdy se nelegálními prostředky snažil legalizovat svou moc, ale i zde chybí hlubší analýza poměrů, které se staly živnou půdou pro vznik monarchie, jakkoli obratně skrývané pod rouškou republikánských institucí a pravomocí. Věty jako „Die Spannungen zwischen Stilisierung und Realität, Macht und Recht, seine eigene Dialektik blieben bestehen und haben seine Geschichte bestimmt“ (str. 257n.), ulpívají ovšem při charakteristice principátu pouze na politickomocenské stránce, aniž postihují širší společenskoeconomickou základnu.

V zahraniční politice srovnává Christ smělé počínání Caesarovo s opatrným konsolidačním postupem Augustovým (str. 258—260) a také v těchto rozdílech spatřuje dialektický proces, neboť „z řešení stále nových problémů a ze zvládnutí stále nových situací vyplynula posléze koherence impéria, jeden z největších skutků, které (Augustus) provedl“ (str. 260). Mnohem jasněji však již zní rozvedení myšlenky, že „pax Augusta“ v sobě neobsahovala jen radost z ukončených válek, nýbrž byla rovněž výrazem dovršeného upevnění Augustova mocenského postavení (tamtéž).

Josef Češka